

10/8 1947

Idéer och utrikespolitik

Under de senaste årtiondenas internationella konflikter har det i Sverige, liksom i åtskilliga andra länder, hört till god ton att varna för ideologisk utrikespolitik. Man menar härmed att vi inte skall låta oss bestämmas av sympatier för vissa politiska eller sociala system i utlandet, ja, att vi helst inte skall hysa några sådana sympatier. Från 1933, då Hitler kom till makten, fram till 1943, då nazismens expansion kulminerade, avsågs i realiteten att vår avsky för nazismen inte fick te sig uttryck i handlingar eller ord som riskerade vårt goda förhållande till denna maktfaktor. Då nazismens förestående undergång blev uppenbar förbyttes denna paroll i den motsatta, det blev korrekt, till och med det enda korrekta, att kritisera och inta en fast hållning mot de regimer vilkas dom redan avkunnats av Englands, Rysslands och USA:s segrande arméer. Nu har den gamla parollen åter kommit till heders. Dess reella innebörd är att vi inte skall bry oss om skillnaden mellan demokrati och diktatur, mellan humanitet och terrorism. Allt sådant är ideologi, och vi står över ideologierna. I dessa sammanhang används alltid det nedsättande ordet ideologi; hela sättet att resonera bleve omöjligt om man i stället begagnade det mera objektiva ordet idé.

Till genren hör påståendet att det är något nytt med ideologiska överväganden i utrikespolitiken, att alltså folk inte tidigare påverkats av sådana över statsgränserna spridda föreställningar. Det är en ovanligt grov förvanskning av fakta. Uppfattningar av den typ det här gäller har alltid varit verksamma i historien. Thukydides beskriver hur under striderna mellan Sparta och Aten folken i de hellenska småstaterna splittrades genom sympatier för det demokratiska Aten och det auktoritära Sparta. "I varje stad sökte ledarna av de demokratiska och oligarkiska partierna att införa atenarna, respektive spartanerna... Partiets band var starkare än blodets band." Sådana socialt och inrikespolitiskt bestämda skiljelinjer har ständigt framträtt i samband med internationella motsättningar. Andra idéer har likaledes varit verksamma. Det är tillräckligt att peka på religions- och nationalitetsidéerna. Endast sällan har sådana idéer varit enbart bestämmande, men de har spelat en viktig roll. Hur kritiskt och realistiskt man än vill bedöma

Gustav Adolf, är det ostridigt att tanken på den lutherska trons bevarande hörde till de motiv som drev honom till det tyska fälttåget. Då de engelska statsmännen understödde nationalitetsrörelserna i Europa i mitten av 1800-talet var de idéer som de delade med sina folk och med framstegsmännen i världen en av de krafter som drev dem att handla — de av frihetstankarna hotade staternas ledare angrep de "ideologiska" synpunkterna med samma oreflekterade säkerhet som hundra år senare våra svenska utrikesministrar.

De tankar och känslor varom här är fråga — tro på världsomfattande idéer, vilja att hjälpa nödställda och undertryckta människor i andra länder — är vår kulturs ära. Vi kan

inte som vildar i det kollektiv i vilket vi lever se det enda värdefulla, det enda verkliga och väsentliga. Då vi tänker på fosterlandet är det inte bara jorden och människorna — den linjen är nazisternas, återfallet i barbari. "Fäderneslandet", skrev Thorild, "betyder ej den kalla jordgrund på vilken vi trampa, dessa berg och dälдер, varest fänad och trälar likaså gärna kunde dväljas, utan det betyder: allt vad som bland oss är gott och stort, alla redliga och ädla, med vilka vi andas samma luft och njuta samma lagar". Det är ett ståtligt men ofullständigt uttryck för våra känslor. Konsekvensen blir att vi ser ett stycke fosterland i allt det som synes oss "gott och stort", att vi, som en annan svensk skald sagt, söker efter ett idéernas hemland, "rättens och frihetens land, var det än finns".

Men på denna punkt, som vi når genom att utrensa elementära felslut och missförstånd, kan statsklosheten med fog höja sitt varnande finger. Hur skall det i en värld där de självständiga staterna representerar den högsta maktsamlingen vara möjligt med en politik som i internationella, politiska och moraliska idéer ser de väsentliga bindningarna? Själva förekomsten av dessa stridande idéer visar att de skilda folken är inom sig splittrade; om idéerna inte kuvades av statslojaliteten, av patriotismen i ordets enkla och primitiva mening, stode upplösningen nära. Och kan ett folk, särskilt ett litet folk, även förutsatt att det ur idéensynpunkt enigt känner sig höra samman med några stater och i andra ser främlingar eller fiender, låta sig styras av denna uppfattning? Blir inte följden en ridderlig och dum politik, som leder till folkets undergång och därmed förintar även förmågan att tjäna idéerna? Och måste vi inte för att bli i stånd att föra en förnuftig politik, en statsskalens politik, bekämpa de stora idéerna som en farlig frestelse eller åtminstone reservera dem för de tillfällen då de är ofarliga, då staten i sitt eget intresse kan låta dem spela fritt?

Motståndarna till denna statsintressets ideologi saknar inte svar. De pekar, med allmänt erkända moraliska grundsatser som bas, på konsekvenserna av en ståndpunkt som ser det heliga i en kollektiv egoism. Skall vi göra tanken att människan och folket är ett bräckligt rö för vinden till riktlinje för vårt handlande? Skall vi respektera nazismen då den erövrar Danmark, Norge och Frankrike och förakta den efter El Alamein? Skall vi uttrycka vår glädje över de baltiska folkens frigörelse 1920 och vår likgiltighet för deras undertryckande 1940? Skall vi vara kyliga mot norrmännen 1942 och entusiastiska 1944? Måste orättfärdigheten vara besegrad för att vi skall få fördöma den, är det blott Hitler inför undergången vi får visa vår avsky? Skall folken, kort sagt, uppföra sig på ett sätt som kallas tarvligt då det gäller enskilda människor?

Denna konflikt går inte att bilägga så länge den enskilda staten är maktens centrum. Vi måste nöja oss med kompromisser som det är lätt att fastställa i allmänna ordalag och svårt att tillämpa. Av statsledningen kan man begära att den inte gör en dygd av nödvändigheten, att den inte stoltserar med en ofrånkomlig immoralitet. Den kan kosta på sig en älskvärdhet även mot de besegrade, ett ord av kritik även mot de segrande. Den behöver inte fängslas av begäret att förvandla likgiltigheten till vidsyn och tolerans, än mindre av tanken att likt Napo-

leon och Bismarck vara lidandet och de mänskliga känslorna överlägsen. Av den offentliga debatten kan man fordra att den tar hänsyn till både idé och realitet, att den inte manar till kamp mot vad som är oundvikligt. På den punkten finns ingen anledning till oro: anpassningen behöver inte besjungas.

Men kompromissen innebär också ett slags arbetsfördelning. Den moral som statsledningen inte har råd till får den offentliga debatten prestera; talet får bli mer moraliskt än handlingen. Erkännandet av detta kan framstå som en cynism — det är dock faktum, inte erkännandet, som är stötande. Varje framsteg förutsätter denna gång mellan idé och förverkligande. Skulle vi inte ens i ord få ta ställning — genom att upphöja vad vi finner gott och förkasta vad vi finner ont — då, och först då, hade statsmoralen segrat över idén.

63
76
66
205